

ИНФОРМАЦІОННА МОДЕЛЬ ПОТЕНЦІАЛЬНО ВЗРЫВООПАСНОГО ОБ'ЄКТА. ЧАСТЬ 1

Волков В.Э., канд. физ.-мат. наук, доцент

Одесская национальная академия пищевых технологий, Одесса

Произвольный потенциально взрывоопасный объект рассмотрен с позиций системного анализа как сложная иерархическая система. Произведен первый этап разработки информационной модели этой системы – ее структурирование.

Arbitrary potentially explosive object is considered from the point of view of the system analysis as the complex hierarchical system. The first stage of elaboration of the information model for this complex system is fulfilled: the system is structurized.

Ключевые слова: взрывоопасность, потенциально взрывоопасный объект, сложная система, информационная модель, структурирование.

Произвольный потенциально взрывоопасный объект (ПВОО) может рассматриваться с позиций системного анализа как сложная система, архитектура которой складывается из некоторых компонентов (подсистем) и из иерархических отношений этих компонентов. Собственно говоря, иерархичность является первым признаком сложной системы [1,2], так как только системы с иерархической структурой могут быть в принципе исследованы.

Первым этапом разработки информационной модели системы является ее структурирование.

Рассматриваемый в данной задаче сложный потенциально взрывоопасный объект будем считать потенциально взрывоопасным объектом нулевого уровня с номером 1 (ПВОО_0_1). Этот объект может быть разделен на подсистемы – потенциально взрывоопасные объекты 1-го уровня (ПВОО_1), каждый из которых имеет свой индивидуальный номер n_1 ($2 \leq n_1 \leq m_1$), где количество ПВОО_1 равно $m_1 - 1$; потенциально взрывоопасные объекты 1-го уровня обозначим как ПВОО_1_2, ПВОО_1_3, ..., ПВОО_1_m1.

Некоторые из ПВОО_1 (например, ПВОО_1_i1, ПВОО_1_i2, ..., ПВОО_1_ik, где $2 \leq i_1 \leq \dots \leq i_k \leq m_1$) также могут быть разделены на подсистемы – потенциально взрывоопасные объекты 2-го уровня (ПВОО_2), которые нумеруются следующим образом: ПВОО_2_j1, ПВОО_2_j2, ..., ПВОО_2_jt, причем

ПВОО_2_j1, ПВОО_2_j2, ..., ПВОО_2_jp ($j_1 = m_1 + 1, j_2 = m_1 + 2, \dots, j_p = m_1 + p$) есть ПВОО_2, являющиеся подсистемами ПВОО_1_i1 (количество таких ПВОО_2 равно p);

ПВОО_2_jp+1, ПВОО_2_jp+2, ..., ПВОО_2_jq ($j_q = j_p + q = m_1 + p + q$) есть ПВОО_2, являющиеся подсистемами ПВОО_1_i2 (количество таких ПВОО_2 равно q);

.....
ПВОО_2_js, ПВОО_2_js+1, ..., ПВОО_2_jt есть ПВОО_2, являющиеся подсистемами ПВОО_1_ik (количество таких ПВОО_2 равно некоторому s, а общее число ПВОО_2 равно r, причем $r = p + q + \dots + s, j_t = m_1 + r$; если принять обозначение $m_2 = j_t$, то общее число ПВОО_2 равно $m_2 - m_1$, а m_2 есть общее количество потенциально взрывоопасных объектов уровня не выше 2-го).

Некоторые из ПВОО_2 также могут быть разделены на подсистемы – потенциально взрывоопасные объекты 3-го уровня (ПВОО_3), которые нумеруются следующим образом: ПВОО_3_l1, ПВОО_3_l2, ..., ПВОО_3_ls, причем $l_1 = m_2 + 1, l_2 = m_2 + 2, \dots, l_s = m_2 + f$, и так далее.

Все ПВОО уровня α (ПВОО_α) имеют номера большие, чем любой ПВОО уровня β , если выполнено условие $\alpha > \beta$.

Очевидно, что если у некоторого ПВОО_* есть подсистемы, то их должно быть не меньше 2-х.

Общее количество подуровней в сложном потенциально взрывоопасном объекте (который сам считается объектом нулевого уровня) в принципе не ограничено и во многом определяется разработчиком информационной модели. Разработчик, в свою очередь, ориентируется на конкретику объекта и особенности постановки задачи по обеспечению взрывобезопасности. Общая структура сложного потенциально взрывоопасного объекта показана на Рис. 1.а., а на Рис. 1.б как пример показан сложный потенциально взрывоопасный объект с тремя подуровнями. Нумерация уровней идет «сверху-вниз», т.е. более низкий уровень имеет больший номер.

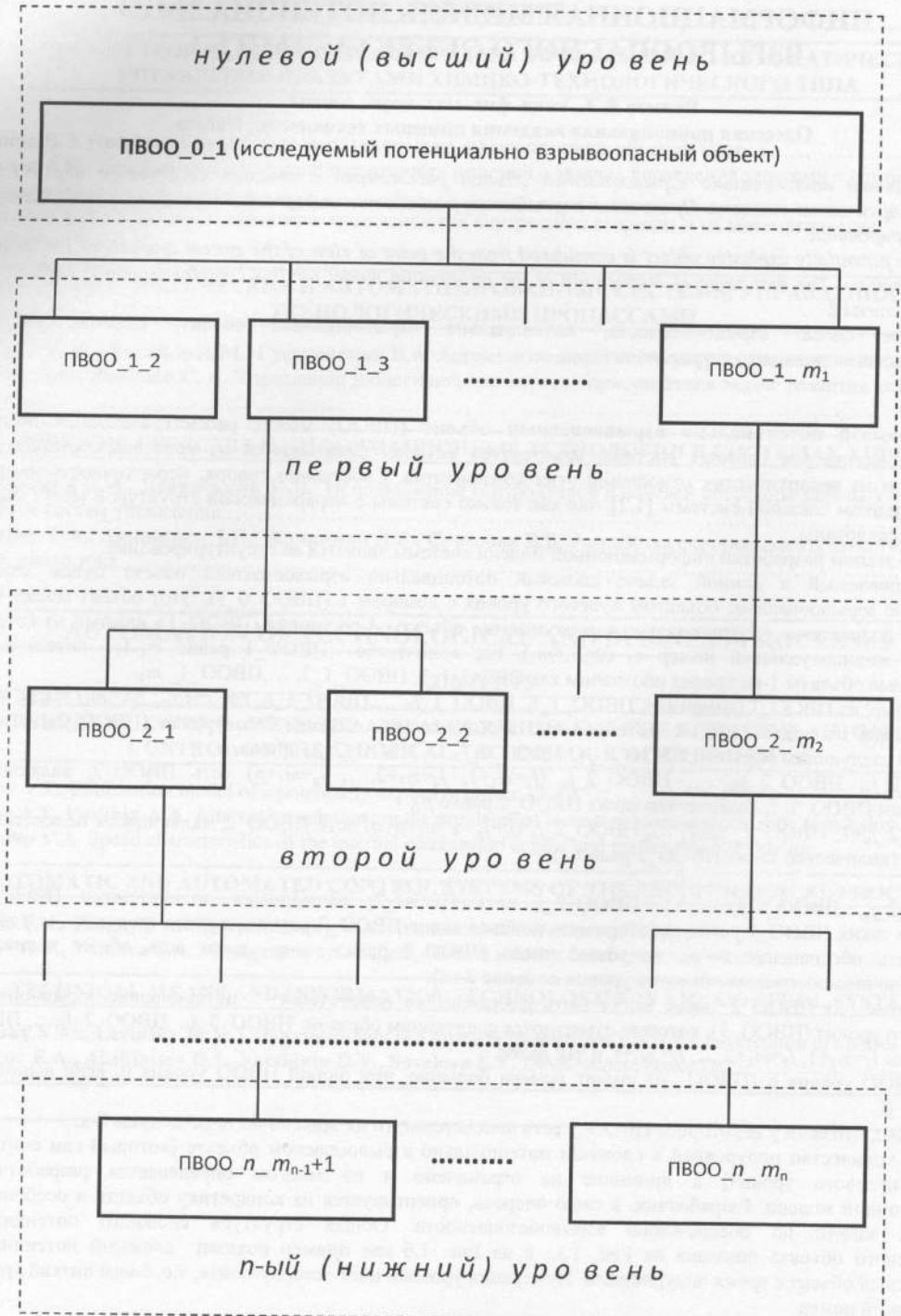

Рис. 1.а. Общая структура сложного потенциально взрывоопасного объекта

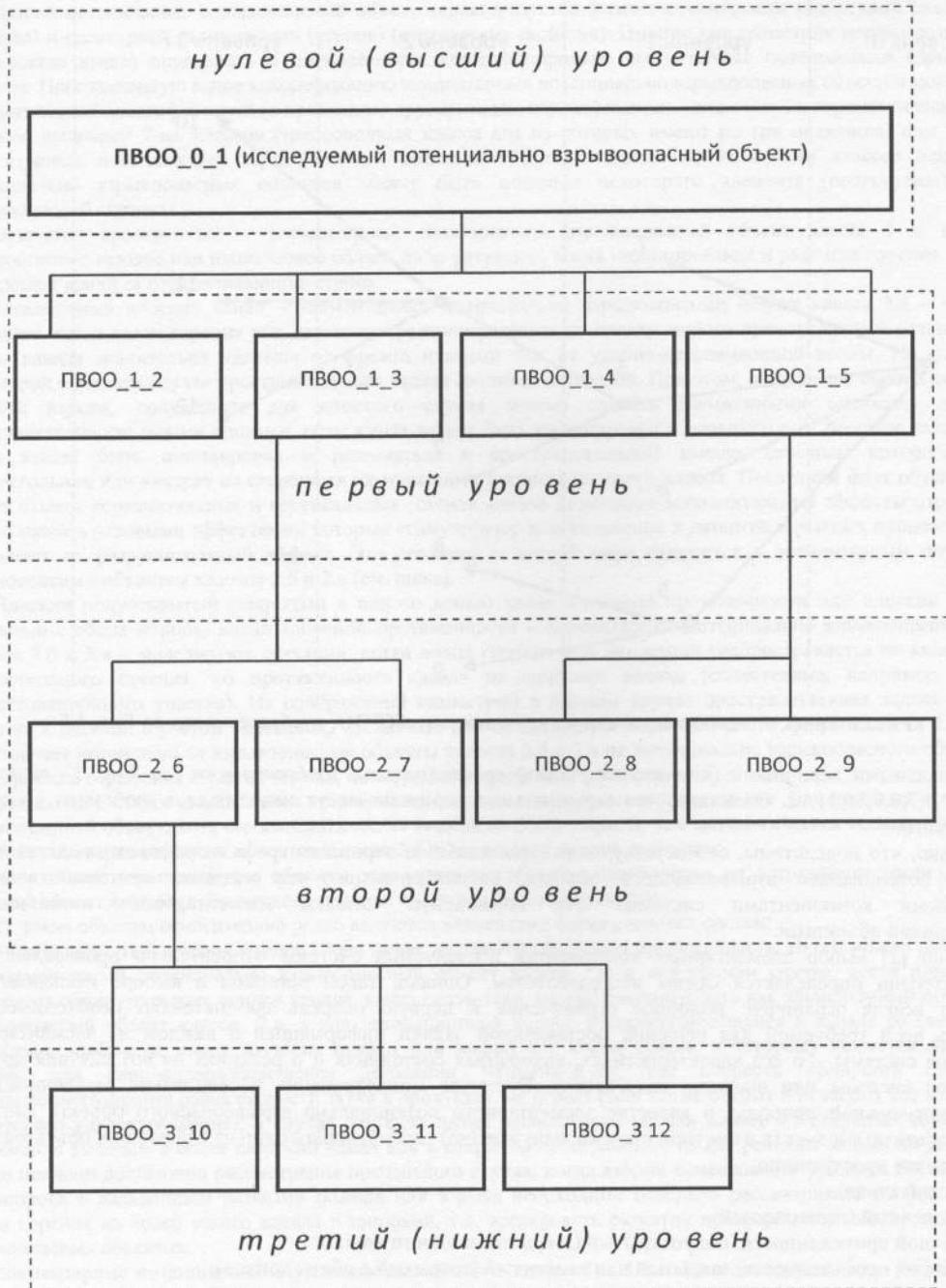

Рис. 1.6. Структура сложного потенциально взрывоопасного объекта с тремя подуровнями

Вполне очевидно, что обобщенная структура сложного потенциально взрывоопасного объекта может быть представлена ориентированным деревом (связным ациклическим графом) [3,4] с корнем, соответствующим ПВОО_0_1. Этот граф (дерево) является упорядоченным графом [1,3,4]; исходящие степени всех вершин, кроме терминальных (т.е. кроме концевых узлов) не меньше 2.

На Рис. 2 представлено графовое изображение структуры сложного потенциально взрывоопасного объекта, показанного выше на Рис. 1.6.

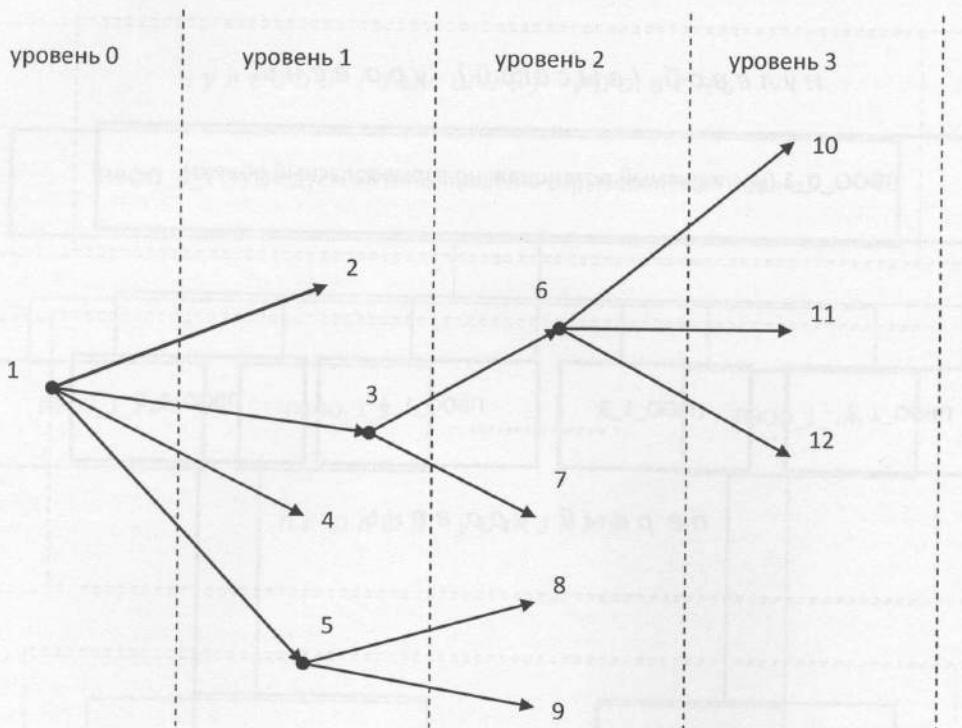

Рис. 3. Граф, описуючий структуру сложного ПВОО, изображеного на Рис. 1.6

Терминальными вершинами (концевыми узлами) графа (дерева), изображенного на Рис. 3 являются вершины 2,4,7,8,9,10,11,12. Очевидно, что терминальные вершины могут находиться в любом из уровней, кроме нулевого.

Очевидно, что подсистемы, соответствующие терминальным вершинам графа в графовом представлении структуры потенциально взрывоопасного объекта, рассматриваемого как сложная система, являются элементарными компонентами системы. Эти компоненты назовем элементарными потенциально взрывоопасными объектами.

Согласно [2] выбор элементарных компонентов исследуемой системы относительно произволен и в большой степени определяется самим исследователем. Однако, такой произвол в выборе исследователя фактически всегда ограничен: подобное ограничение в первую очередь продиктовано необходимостью располагать всей требуемой для решения поставленной задачи информацией о каждом из элементарных компонентов системы – о его характеристиках, возможных состояниях и о реакциях на воздействия других компонентов системы или внешние воздействия. В случае моделирования потенциально взрывоопасного объекта произвольной природы, в качестве элементарного потенциально взрывоопасного объекта (модели реального объекта) следует (в известной степени вынужденно) рассматривать один из следующих объектов:

1. Открытое пространство;
2. Плоский канал:
 - а) бесконечный (незамкнутый),
 - б) конечной протяженности, полуоткрытый (закрытый с одного конца),
 - в) конечной протяженности, закрытый или замкнутый (закрытый с обоих концов);
3. Круглая цилиндрическая труба:
 - а) бесконечная (незамкнутая),
 - б) конечной протяженности, полуоткрытая (закрытая с одного конца),
 - в) конечной протяженности, закрытая или замкнутая (закрытая с обоих концов).

Выбор таких потенциально взрывоопасных объектов в качестве элементарных обусловлен следующими соображениями:

1. Для объектов вида 1-3 разработаны математические модели [5-11], позволяющие оценивать возможность развития взрыва в каждом из таких объектов.
2. Практически любой реальный потенциально взрывоопасный объект может быть промоделирован композицией (сочетанием) данных элементарных потенциально взрывоопасных объектов.

3. Реальні потенціально взрывоопасні об'єкти або їх компоненти (підсистеми) легко ідентифікуються як вказані вище елементарні потенціально взрывоопасні об'єкти.

Любий потенціально взрывоопасний об'єкт характеризується фізико-хіміческими властивостями (динаміческі властивості) і геометрією своїх меж (стенок) (статичні властивості). Іменно вид геометрії меж дозволяє (якщо це було зроблено вище) відрізнити і одночасно класифікувати елементарні потенціально взрывоопасні об'єкти. Проведену вище класифікацію елементарних потенціально взрывоопасних об'єктів можна вважати топологічною класифікацією (в протилежності до інших видів класифікації – системної і параметричної). Таким чином, виділено 7-ми класів (три основних класи, два з яких мають по три підкласи) або 7-ми видів елементарних потенціально взрывоопасних об'єктів. Об'єкт кожного з цих 7-ми класів елементарних потенціально взрывоопасних об'єктів може бути моделлю некоторого елемента (підсистеми) реальної взрывоопасної системи.

Окритий простір – елементарний потенціально взрывоопасний об'єкт класу 1 – моделюється взрывоопасне газове або пилогазове облако або ситуацію, коли ініціювання та розвиток горіння або взрыва відбуваються вдали від обмежуючих стінок.

Бесконечний плоский канал – елементарний потенціально взрывоопасний об'єкт класу 2.а – моделюється ситуацію, коли хвиля горіння або детонації розширяється по каналу будь-якого прямокутного сечения, причому краї канала значно віддалені від фронту пламени або від ударно-детонаційної хвили. Зображені симетрії в даному випадку простірська задача сводиться до двовимірної. При цьому, однак, всі оцінки достаточних умов взрыва, отримані для двовимірного випадку можуть вважатися заниженими оцінками для простірського випадку: іншими словами, якщо взрив може бути ініційований та розвиватися в плоскому каналі, то він може бути ініційований та розвиватися в простірському каналі, сечением якого є прямокутник або квадрат з країнами не меншими за ширину плоского канала. Останній факт обумовлений тим, що на стику горизонтальних та вертикальних стінок каналу виникають додаткові ефекти відображення (які можна назвати кутовими ефектами), які стимулюють виникнення та розвиток взривних процесів, а також підвищують їх розрушальний ефект. Ця оговорка в повній мірі відноситься до елементарних потенціально взрывоопасних об'єктів класів 2.б та 2.в (див. нижче).

Плоский напівзакритий (закритий з одного кінця) канал конечної довжини або плоский замкнений (закритий з обох кінців) канал конечної довжини – елементарні потенціально взрывоопасні об'єкти класів 2.б та 2.в – моделюють ситуацію, коли хвиля горіння або детонації розширяється по каналу будь-якого прямокутного сечения, але довжина каналу не дуже велика (відповідно, з ділянкою преддетонаційного участка). Зображені симетрії в даному випадку простірська задача опять-таки сводиться до двовимірної з урахуванням замітки, зробленої для потенціально взрывоопасного об'єкта класу 2.а. Головне, що відрізняє потенціально взрывоопасні об'єкти класів 2.б та 2.в від потенціально взрывоопасного об'єкта класу 2.а – ефекти відображення та ін. на краях, називані торцевими ефектами.

Окритий з обох кінців канал конечної довжини не вважається елементарним потенціально взрывоопасним об'єктом, хоча його математична модель не більше складна, ніж математична модель елементарних потенціально взрывоопасних об'єктів класів 2.б та 2.в, по наступним причинам:

1) подобні взрывоопасні об'єкти як окремі об'єкти практично не зустрічаються (якщо представити себе цей об'єкт як посуд з топливом, топливо буде неизбежно витекати);

2) такі об'єкти абсолютно рідко являються елементами більш складних систем;

3) якщо закритий з обох кінців канал має достатньо велику довжину, то його можна вважати елементарним потенціально взрывоопасним об'єктом класу 2.а; в крайньому випадку, коли плам'я зазнає віддаленість від обох відкритих кінців каналу, канал опять-таки може бути вважаним елементарним потенціально взрывоопасним об'єктом класу 2.а, а для детонаційної хвили, що розширяється в каналі зверхнім звуком, буде відсутнім фронт хвили (причому для самоподтримуючоїся детонації Чепмена-Жуге, де швидкість продуктів детонації відносно фронту детонації дорівнює швидкості звука в продуктах, не відіграє ролі якщо відкрити або закрити кінець каналу, від якого віддається фронт); в іншому випадку, якщо плам'я розташоване вблизі одного з відкритих кінців каналу, наприклад, з виходом в більш широкий канал або в отчине простір, то для розв'язання задачі про устойчивість такого плам'я достатньо розглянути предельний випадок, коли другий кінець каналу віддалений в бесконечність, а для вирішення питання про дальніший розвиток пожара або взрыва необхідно окремо розглядати питання про переход від широкого каналу до узкого каналу.

Елементарні потенціально взрывоопасні об'єкти класу 3.а, 3.б та 3.в моделюють газо-, нафто- та інші матеріалопроводи круглого сечения. Принципіальне відмінння елементарних потенціально взрывоопасних об'єктів класу 3 від відповідних елементарних потенціально взрывоопасних об'єктів класу 2 полягає в тому, що для об'єктів класу 3 задача математичного моделювання та аналізу взривних процесів та горіння хоча і симетрична, але тривимірна та не може бути зведена непосредственно до двовимірної. К тому ж течія газу вздовж осі труби завжди має математичну особливість.

Окритий з обох кінців труба конечної довжини не вважається елементарним потенціально взрывоопасним об'єктом, хоча його математична модель не складніша математичних моделей елементарних потенціально взрывоопасних об'єктів класів 3.б та 3.в, по тим же причинам, що відносяться до отчину з обох кінців (плоскому) каналу конечної довжини (див. вище).

Елементарні потенціально взрывоопасні об'єкти класів 2 та 3 можуть моделювати не тільки канали прямокутного сечения та труби круглого сечения відповідно, але і труби з еліптичним сеченням. При цьому

если длина большой полуоси эллипса в сечении трубы незначительно превышает длину его малой полуоси, то трубу можно моделировать трубой круглого сечения с радиусом круга, равным длине большой полуоси эллипса, т.е. потенциально взрывоопасным объектом класса 3; если же длина большой полуоси эллипса в сечении трубы значительно превосходит длину его малой полуоси, то трубу можно моделировать каналом прямоугольного сечения с прямоугольником, в который может быть вписан данный эллипс, а такой канал, в свою очередь, моделируется одним из потенциально взрывоопасных объектов класса 2.

Рассмотрим вопрос полноты приведенной выше классификации элементарных потенциально взрывоопасных объектов. Вполне очевидно, что единственным достаточно часто встречающимся элементом реальных потенциально взрывоопасных объектов, не охваченным 7-ю вышеуказанными классами, является круглая труба с изгибом. Взрывоопасность труб даже с плавным изгибом существенно выше, чем для прямых труб. Детальное рассмотрение этой проблемы показывает [12-14], что анализ взрывоопасности объекта, моделируемого изогнутой трубой круглого сечения, так или иначе сводится к анализу взрывоопасности объекта, который моделируется прямой трубой круглого сечения, т.е. одним из потенциально взрывоопасных объектов класса 3. Но при этом полученные оценки взрывоопасности являются весьма приблизительными.

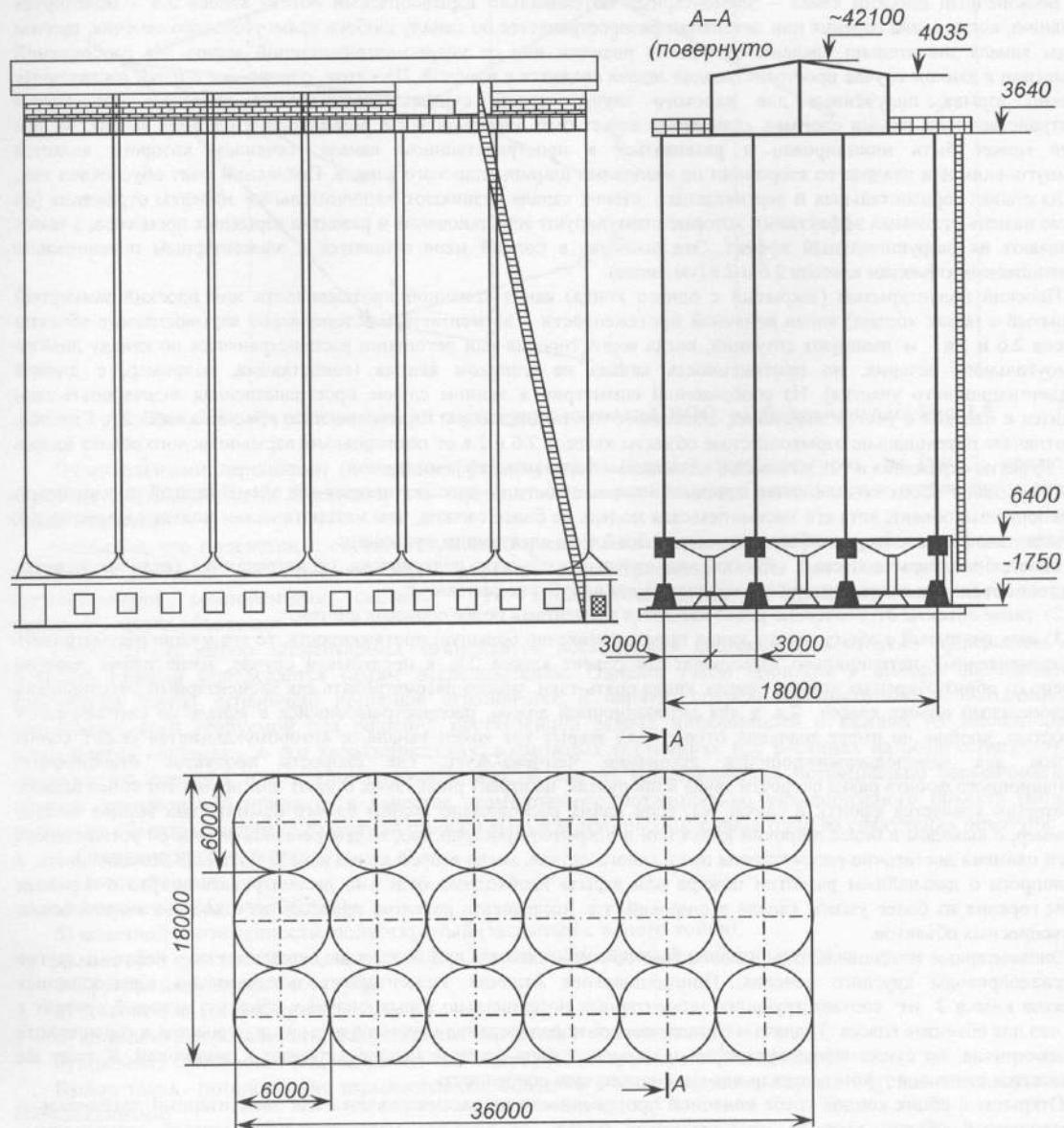

Рис. 4. Схема силосного корпуса СКМ-6

Сочетание идеализированных элементарных потенциально взрывоопасных объектов, каждый из которых является экземпляром одного из 7-ми вышеперечисленных классов, моделирует практически любой реальный

потенциально взрывоопасный объект. Таким образом, описанная выше структуризация (иерархизация) сложного потенциально взрывоопасного объекта должна производиться таким образом, чтобы каждой терминальной вершине графа, описывающего созданную структуру (иерархию), соответствовал некоторый элементарный потенциально взрывоопасный объект одного из классов 1–3.

В качестве примера рассмотрим как потенциально взрывоопасный объект железобетонный трехрядный силосный корпус монолитной конструкции СКМ-6 [15], схема которого изображена на Рис. 4.

Как и любой силосный корпус, корпус СКМ-6 состоит из трех основных частей: нижнего (подсилосного) этажа; верхнего (надсилосного) этажа; собственно силосов для хранения зерна. Силосы возведены на подсилосной плите. Подсилосная плита, в свою очередь, устроена на колоннах, установленных на фундаментальной плите. Колонны расположены рядами в местах касания силосов таким образом, что каждый силос через подсилосную плиту опирается на 4-ре колонны. Пространство между подсилосной и фундаментальной плитами огражденное по внешним колоннам стенами, образует подсилосный этаж. Силосы в поперечном сечении имеют круглую форму и диаметр 6 м. Колонны, балки, плиты и стены подсилосного и надсилосного этажей – из сборного железобетона; фундаментальная плита – монолитная или сборно-монолитная.

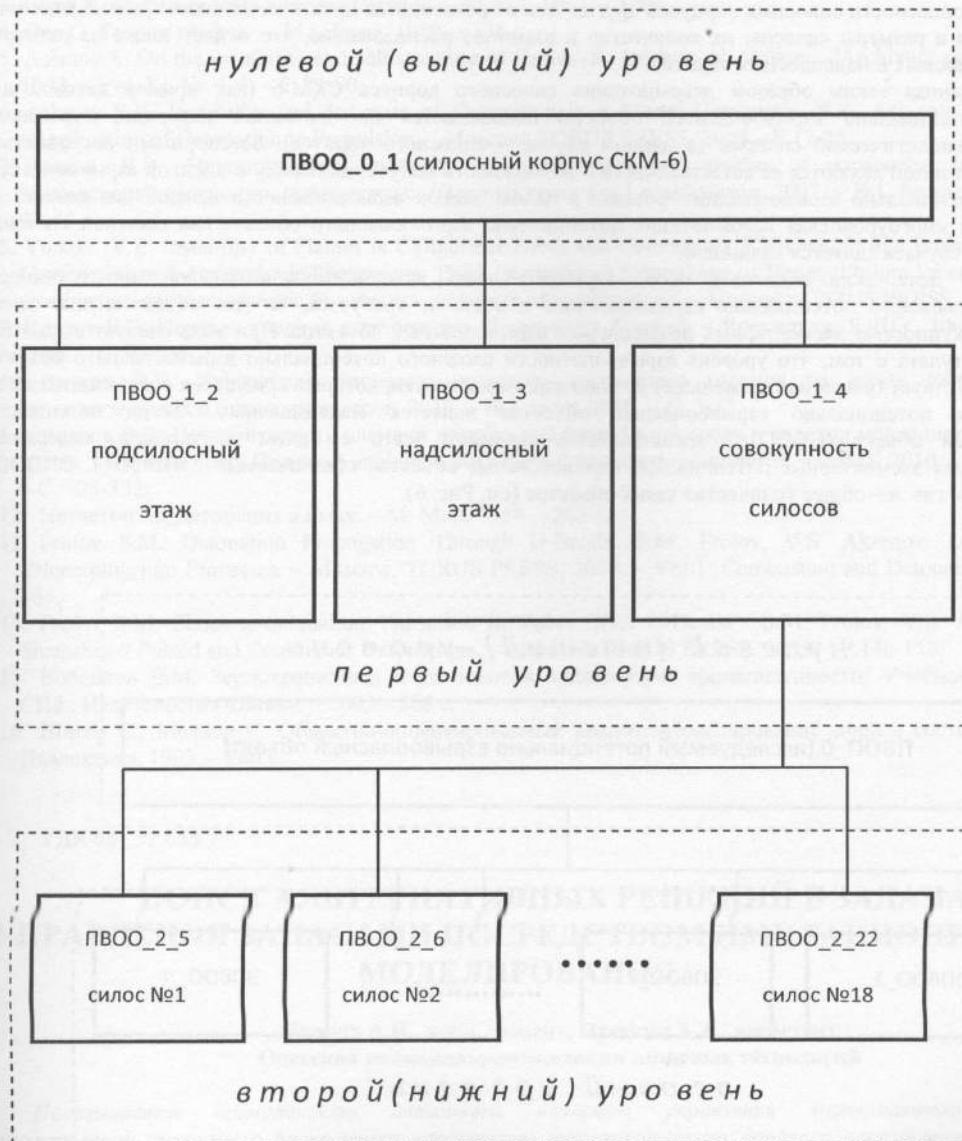

Рис. 5. Структура силосного корпуса СКМ-6 как сложного ПВОО

Данный объект может быть структурирован следующим образом (см. Рис. 5):

нулевий рівень – силосний корпус СКМ-6 в цілому (ПВОО_0_1);

перший рівень – підсилосний етаж (ПВОО_1_2), надсилосний етаж (ПВОО_1_3) і совокупність силосів (ПВОО_1_4);

другий рівень – восемнадцять окремо взятих силосів, абсолютно ідентичних один одному (ПВОО_2_5, ПВОО_2_6, ..., ПВОО_2_22).

Очевидно, що підсилосний і насилосний етажі, а також кожний окремо взятий силос являються елементарними потенціально взрывоопасними об'єктами. При цьому підсилосний етаж (ПВОО_1_2) і надсилосний етаж (ПВОО_1_3) – при всій складності їх внутрішнього устрою – моделюються як елементарні потенціально взрывоопасні об'єкти 2.в, а окремі силоси (ПВОО_1_5, ПВОО_1_6, ..., ПВОО_1_22) моделюються як елементарні потенціально взрывоопасні об'єкти 3.в.

При оцінці рівня взрывоопасності силосного корпуса в цілому предварітно проводяться оцінки взрывоопасності підсилосного і надсилосного етажів і кожного окремо взятого силоса; на базі оцінки взрывоопасності окремих силосів оцінюється взрывоопасність всієї совокупності силосів; і, нарешті, на основі оцінок взрывоопасності підсилосного і надсилосного етажів, а також оцінки взрывоопасності всієї совокупності силосів оцінюється взрывоопасність всього силосного корпуса СКМ-6 (зазначимо, що оцінки рівня взрывоопасності силосних корпусів інших типів проводяться практично також – можуть змінюватися тільки форма і розміри силосів, їх кількість і взаємне розташування, що впливає також на розміри і форму підсилосних і надсилосних етажів).

Проведена таким чином декомпозиція силосного корпуса СКМ-6 (як приклад декомпозиції складного потенціально взрывоопасного об'єкта) засновується на системній ієрархії, відображаючій структуру технологічної системи (в даному випадку – силосного корпуса). Бесспорними достоїнствами такої декомпозиції є її естественность і можливість отримання разом з оцінкою взрывоопасності складного потенціально взрывоопасного об'єкта в цілому оцінок взрывоопасності кожної його підсистеми. Однак така многоуровнева декомпозиція потенціально взрывоопасного об'єкта як складної системи в більшості випадків є недостатньою.

В самому випадку, якщо оцінювати особу взрывоопасність кожної технологічної або технічної підсистеми складного потенціально взрывоопасного об'єкта не потрібно, то цей об'єкт можна вважати простою совокупністю елементарних потенціально взрывоопасних об'єктів. При цьому слідєтися відходити від простого постулата про те, що рівень взрывоопасності складного потенціально взрывоопасного об'єкта в цілому відповідає (равен або менше) рівню взрывоопасності, який серед усіх міститься в ньому елементарних потенціально взрывоопасних об'єктів є максимальним. Тоді потенціально взрывоопасний об'єкт (ПВОО_0) представляється системою з одного підуривнення, містящим «равноправні» елементарні потенціально взрывоопасні об'єкти, позначені як ЭПВОО_1, ЭПВОО_2, ..., ЭПВОО_n, де n – загальна кількість таких об'єктів (див. Рис. 6).

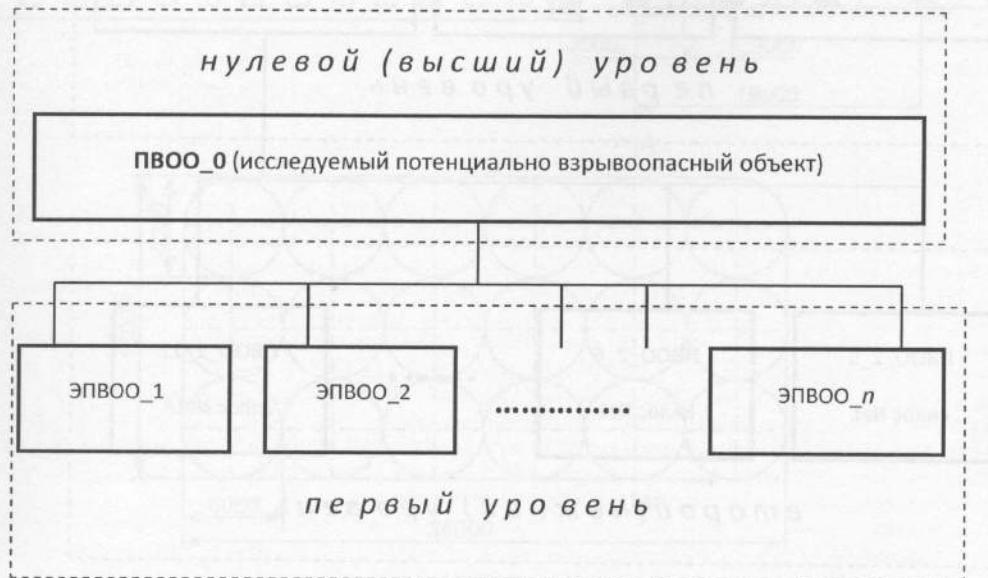

Рис. 6. Упрощенна структура складного потенціально взрывоопасного об'єкта общего вида

В случае силосного корпуса СКМ-6 подсилосному этажу соответствует ЭПВОО_1, надсилосному – ЭПВОО_2, а восемнадцати отдельным силосам – ЭПВОО_3,..., ЭПВОО_20.

Выводы

Таким образом, произведено иерархическое структурирование сложной взрывоопасной системы. Следующим после структурирования этапом в разработке информационной модели системы является идентификация концептуальных сущностей, или объектов, которые составляют подсистему для анализа [16]. В случае потенциально взрывоопасного объекта (ПВОО) в первую очередь необходимо идентифицировать ЭПВОО (с их атрибутами и связями).

Литература

1. Ладанюк А.П. Основи системного аналізу: Навч. посібник. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 176 с.
2. Объектно-ориентированный анализ и проектирование с примерами приложений / Г. Буч, Р.А. Максимчук, М. У. Энгл и др. – М: ООО «И.Д. Вильямс», 2008. – 720 с.
3. Берж К. Теория графов и ее приложения. – М.:ИЛ, 1962. – 320с.
4. Оре О. Теория графов. – М.: Наука, 1980. – 336 с.
5. Aslanov S. On the instability and cell structure of flames /S. Aslanov, V. Volkov //Archivum combustionis. – 1992. – Vol. 12, Nr. 1-4. – P. 81-90.
6. Aslanov S.K. Instability and Structure of Detonation in a Model Combustor /S.K. Aslanov, V.E. Volkov //Application of Detonation to Propulsion. – Moscow: TORUS PRESS, 2004.– P.17-25.
7. Волков В.Э. Неустойчивость пламени в цилиндрических трубах и взрывные процессы на зерноперерабатывающих предприятиях //Зернові продукти і комбікорми, 2007. – №1, березень 2007. – С. 43-45.
8. Volkov V.E. Instability of Flames in Cylindrical Tubes and Combustors // Nonequilibrium Processes: Plasma, Combustion and Atmospheric Phenomena. Third International Symposium of Nonequilibrium Processes, Plasma, Combustion and Atmospheric Phenomena. Abstracts of presentations. – Moscow: TORUS PRESS, 2007. – P.46.
9. Волков В.Э. Переход горения в детонацию //Екологічна безпека. – Кременчук: КДПУ, 2008. – Вип.3-4, 2008. – С. 92-96.
10. Волков В.Э. Управление процессом перехода медленного горения во взрыв //Автоматизация технологических и бизнес-процессов, 2010. – №2, июнь 2010. – С. 5-13.
11. Волков В.Э. Неустойчивость пламени в идеальной сжимаемой среде и переход медленного горения во взрыв //Наукові праці Одеської національної академії харчових технологій. – Одеса, 2010. – Вип. 38. Т.1. – С. 325-332.
12. Нетлетон М. Детонация в газах. – М: Мир, 1989. – 280 с.
13. Frolov S.M. Detonation Propagation Through U-Bends /S.M. Frolov, V.S. Aksenov, I.O. Shamshin //Nonequilibrium Processes. – Moscow: TORUS PRESS, 2005. – Vol.1: Combustion and Detonation. – P. 348-364.
14. Frolov S.M. Shock-to-detonation Transition In Tubes With U-Bends / S.M. Frolov, V.S. Aksenov, I.O. Shamshin // Pulsed and Continuous Detonations. – Moscow: TORUS PRESS, 2006. – P.146-158.
15. Вобликов Е.М. Зернохранилища и технологии элеваторной промышленности: Учебное пособие. – СПб.: Издательство «Лань». – 2005.– 208 с.
16. Шлеер С., Меллор С. Объектно-ориентированный анализ: Моделирование мира в состояниях. – К.: Диалектика, 1993. – 240 с.

УДК 681.51:658.7

ПОИСК АЛЬТЕРНАТИВНЫХ РЕШЕНИЙ В ЗАДАЧАХ УПРАВЛЕНИЯ ЗАПАСАМИ ПОСРЕДСТВОМ ИМИТАЦИОННОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ

**Павлов А.И., к.т.н., доцент, Пушкин А.А., ассистент
Одесская национальная академия пищевых технологий**

Показывается возможность повышения качества управления материальным потоком производственной системы с дискретным характером технологического процесса посредством релейного изменения интенсивности входящего потока межоперационного накопителя.

The possibility of increasing control quality of production line's material flow that has discrete behavior nature of the technological process by the means of input stream intensity on-off alteration.

Ключевые слова: запас, массовое обслуживание, автоматическое управление.